Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Odliv mozků z Libanonu se zaměřením na komunitu libanonských přistěhovalců v České republice

Veronika Hozmanová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Odliv mozků z Libanonu se zaměřením na komunitu libanonských přistěhovalců v České republice

Veronika Hozmanová

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Hirt, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023 .....

Poděkování

Mé velké díky patří všem, co mi během psaní této bakalářské práce poskytli radu, pomoc či psychickou podporu. Velmi vděčná jsem pak svým libanonským respondentům a respondentkám, kteří se mnou sdíleli své zkušenosti a osobní příběhy.

Obsah

1 ÚVOD 2
2 TEORETICKÁ ČÁST 1
2.1 Odliv mozků - vymezení termínu 1
2.2 Moderní historie Libanonu v souvislostech 3
2.3 Odliv mozků z Libanonu 4
2.4 Historie libanonské migrace 5
2.5 Migrace Libanonců do ČR v číslech 6
2.6 Libanonský klub ČR 6
2.7 “Revoluce” v roce 2019 7
2.8 Finanční krize a kolaps měny 7
2.9 Libanonské vysoké školství 8
2.10 Situace na trhu práce v Libanonu 9
2.10 Teoretická východiska - sociální integrace a push/pull faktory 10
3 PRAKTICKÁ ČÁST 11
3.1 Metodologie 11
3.1.1 Sběr dat a respondenti 12
3.1.2 Ústřední jazyky rozhovorů a respondenti 13
3.2 Analýza dat 13
3.2.1 Odliv mozků z Libanonu - perspektiva respondentů 13
3.2.2 Revoluce, výbuch a devalvace měny - vývoj v letech 2019-2020 jejich očima 15

3.2.3 Participace na občanském dění v Libanonu 16
3.2.4 Stěhování do ČR - administrativní proces a začátky 16
3.2.5 Přijetí ze strany české populace a xenofobní tendence 18
3.2.6 Rozdíly v pracovním oboru v Libanonu a v Česku 19
3.2.7 Studium českého jazyka 21
3.2.8 Účast na aktivitách Libanonského klubu v ČR a napojení na místní libanonskou komunitu 22
3.2.9 Motivace pro odchod z Libanonu 23
Push faktory 23
Pull faktory 24
3.2.10 Sociální integrace v ČR - zhodnocení 25
.....
4 ZÁVĚR 1
5 LITERATURA 1
6 RESUMÉ 1

1 ÚVOD

Jevy a události, které jsou v posledních několika letech mediálně vyzdvihovány a spojovány s Libanonem, malou blízkovýchodní zemí s pohnutou historií, jsou spíše negativního rázu – exploze, finanční krize, korupce, chudoba. Tyto důvody poté přispívají k enormnímu odchodu kvalifikovaných a vzdělaných Libanonců různých věkových kategorií, kteří zkrátka už nechtějí v zemi nadále setrvávat a nevidí tam svou budoucnost.

Tomuto tématu - odchodu lidského kapitálu, či jinak řečeno odlivu mozků - jsem se rozhodla věnovat ve své bakalářské práci. Vedl mě k tomu dlouhodobý zájem o reálie a historii Libanonu, a to zejména z hlediska migrace.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První si klade za cíl ve stručnosti vysvětlit události, které se v Libanonu v posledních letech udály. Respondenti o nich často ve svých výpovědích mluví, proto považuji za důležité informace uvést do ekonomicko-politického kontextu. Také definuje teoretické koncepty, o které se poté opírám v analýze dat.

V praktické části pak představuji výstupy z kvalitativního výzkumu, který jsem v rámci této práce uskutečnila. Její první část porovnává perspektivu jednotlivých respondentů na dané oblasti života v České republice, včetně zaměstnání nebo studia jazyka, a přibližuje jejich pohled na události v Libanonu.

Druhá část pak analyzuje jejich zkušenosti skrze dimenze sociální integrace a přináší souhrn push a pull faktorů, které respondenty k imigraci do České republiky vedly.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V této části mé bakalářské práce definuji pojmy a rozvádím teoretická východiska, na kterých v ní stavím. Zároveň uvádím do souvislostí historické, ekonomické a politické události v Libanonu, které jsou relevantní pro kvalitativní výzkum, který reflektuji později v praktické části.

2.1 Odliv mozků - vymezení termínu

Vůbec poprvé byl termín „odliv mozků“ (brain drain) použit v roce 1963 britskou Královskou společností, kde tak označili exodus britských akademiků a vědců z Velké Británie do USA či Kanady v 50. a 60. letech 20. století. (Cervantes and Guellec, 2002). Posléze se termín začal používat hlavně v kontextu odchodu vzdělaných a kvalifikovaných lidí z rozvojových do vyspělých zemí. Další termín, který se pro tento jev používá, je odliv lidského kapitálu.

Dnes odliv mozků dle oficiální definice Oxford Dictionary chápeme jako hovorové označení pro „*emigraci vysoce kvalifikovaných lidí, jejíž dopad je považován za negativní pro ekonomiku a společnost země jejich původu*”.

V Collins Dictionary se pak lehce liší definice jevu v americké a britské angličtině. Zatímco britská jej definuje jako “*emigraci vědců, technologů, akademiků atd. za lepšími platy, vybavením nebo podmínkami*”, v americké verzi je pojatý v širším rozměru jako “vyčerpání intelektuálních nebo odborných zdrojů země, regionu atd., zejména v důsledku emigrace”.

Byť jsou si dané definice obsahově velmi blízké, můžeme pozorovat jistou neukotvenost termínu.

Jak uvádí kanadský ekonom Harry Johnson, „brain drain“ je velmi komplikovaný termín s mnoha implicitními významy, jelikož slovo „drain“ (v českém ekvivalentu odliv)

značí jakousi vážnou ztrátu. Nepokrývá to však celkovou podstatu tohoto fenoménu, jelikož můžeme vnímat i výhody a pozitiva, které migrantům i samotným zemím jejich původu přináší, např. formou remitencí, tedy finančních prostředků, které migranti či členové diaspory posílají do domovské země, nejčastěji svým příbuzným, přátelům či členům komunity (Gibson and McKenzie, 2011).

Někteří autoři do tohoto fenoménu klasifikují i mezinárodní studijní mobilitu a její přínos pro vysílající země. Typickým příkladem může být situace, kdy po návratu ze studia v zahraničí jedinec v domovské zemi např. začne podnikat, předává dál expertízu a nabyté know-how.

Pro účely této bakalářské práce se budeme řídit definicí, kdy ze země odchází kvalifikovaní a vzdělaní lidé i studenti.

Jev odlivu mozků lze také zařadit pod souhrnný název "high-skilled migration", kdy dochází k migraci lidí s vysokoškolským titulem, bohatými pracovními zkušenostmi či obou dvou.

Dalšími koncepty, které v tomto kontextu lze studovat je "brain gain" či "brain waste", kdy první termín značí proces opačný odlivu mozků, tedy příliv lidského kapitálu či "*imigraci vzdělaných či vysoce kvalifikovaných jedinců která je vnímána jako přínosná pro společnost a ekonomiku přijímajícího státu*" a druhý zmíněný jev nastává ve chvíli, kdy si vysoce kvalifikovaný imigrant nemůže i přes své schopnosti najít v zemi zaměstnání a dochází tak k "plýtvání" jeho potenciálu, talentu a schopností (Pécoud and Freitas, 2012).

Důvodů, které stojí za odlivem mozků, může být mnoho, za ty nejčastější jsou však považovány nedostatek pracovních příležitostí v zemi, ze které jedinci emigrují, či špatná ekonomická či politická situace. Stále častějším push faktorem jsou také environmentální katastrofy a dopady klimatické krize na příslušný region, např. sucho či záplavy. Nejčastějším pull faktorem jsou naopak příznivá bezpečnostní situace v cílové zemi, volnější vízové požadavky a nabídka na trhu práce (Pécoud and Freitas, 2012).

2.2 Moderní historie Libanonu v souvislostech

Libanon vyhlásil svou nezávislost na Francii v roce 1943. Dříve byl považován za Švýcarsko či perlu Blízkého východu, jelikož jeho hlavní město Bejrút bylo se svým přístavem považováno za obchodní spojku mezi Evropou a Blízkým východem. Nyní se o prosperujícím a bohatém státu dá mluvit jen těžko (Arsan, 2018).

Velký exodus ze země dříve proběhl kvůli občanské válce, která tam zuřila mezi lety 1975-1990. Odhaduje se, že emigrovalo až milion Libanonců. Po konci války se hodně z nich vrátilo, plní naděje na lepší budoucnost. Mír však netrval dlouho, v roce 2006 Libanonci válčili s Izraelem během tzv. "Červencové války" či Druhé libanonské války, což dle organizace Human Rights Watch vysídlilo okolo dalšího milionu lidí.

Nyní Libanonci odcházející ze země neprchají před válkou, ale před chudobou, nízkými platy a ekonomickými problémy, které na ně dopadají podobně jako bomby. Říkají, že ekonomická situace je nyní ještě horší než během občanské války (Arsan, 2018).

V roce 2019 v zemi propukly masové protivládní protesty, které byly reakcí na nově představená ekonomická opatření a dlouhodobou nespokojenost s vládou, sektariánským systémem, korupcí a rostoucími cenami a náklady na život.
Další tvrdou ránu Libanoncům zasadila celosvětová pandemie Covid-19, v srpnu 2020 pak výbuch skladů v bejrútském přístavu, který byl částečně vinou neefektivity a nečinnosti úřadů. Tyto negativní události tak vedly či ještě více přispěly k devalvaci a kolapsu měny, hyperinflaci, rostoucím cenám energií, potravin a bydlení. To vše čím dál tím více posiluje frustraci Libanonců a prohlubuje politickou i ekonomickou krizi v zemi. Nyní je stát takřka v bankrotu a vláda nevyvíjí příliš velkou aktivitu ke změně (Foreign Policy, 2021).

Světová banka řadí situaci v Libanonu mezi jednu z nejhorších ekonomických krizí od poloviny 19.století (World Bank, 2022).

2.3 Odliv mozků z Libanonu

Již v roce 2010 předseda libanonského parlamentu Nabih Berri označil odliv mozků z řad absolventů vysokých škol za největší problém, kterému země čelí (Gibson and McKenzie, 2011). V posledních letech tento problém libanonská i zahraniční média čím dál častěji akcentují.

Dle bejrútského výzkumného centra Information International mezi lety 2017-2021 odešlo ze země přibližně 215 653 Libanonců. V samotném roce 2021 pak míra emigrace dle centra dosáhla nejvyšších hodnot za předešlých pět let (Moussa, 2022). Data rozsáhlého průzkumu, který mezi lety 2020-2021 provedlo výzkumné centrum Arab Barometer, indikují, že chce ze země emigrovat až 48 procent Libanonců. Mezi nejvíce citovanými důvody, které je motivují k odchodu, je korupce (44%), bezpečnostní (29%) či politické (22%) aspekty a vzdělání (19%). Ekonomický faktor jako důvod k emigraci uvedlo 7% dotázaných.

Z vysokoškolsky vzdělané populace zvažuje emigraci až 61%, zatímco středoškolsky či níže vzdělaných Libanonců 37% (Arab Barometer, 2021). To naznačuje, že se současný odliv mozků může ještě zvýšit.

Hodně odchází zejména zdravotnický personál, doktoři a zdravotní sestry. Odhaduje se, že až 40 procent lékařů zemi již opustilo (World Bank, 2022). To vše má a bude mít velký dopad na libanonské zdravotnictví. Některé složité zákroky např. nejdou provést, protože chybí kvalifikovaní doktoři.

Dle dat American University of Beirut odchází také hodně inženýrů, učitelů, podnikatelů nebo akademiků. Podle World Bank si našlo práci v zahraničí až 10 000 libanonských učitelů (Vohra, 2021).

2.4 Historie libanonské migrace

Libanon se nachází v regionu zmítaném konflikty a občanskými nepokoji, migrace do zahraničí je proto fenomén, který doprovází celou jeho moderní historii (od roku 1870). Kroky Libanonců během tohoto raného období vedly nejprve do USA, nicméně poté, co jim nebyla udělena víza, se usadili v Mexiku a zemích Latinské Ameriky, zejména v Brazílii (kde je podle nejvyšších odhadů 10 milionová libanonská diaspora, čísla se však liší), Argentině a v Kolumbii. Co se týče úrovně vzdělanosti, šlo hlavně o středně až nízko-kvalifikované migranty.

Odhaduje se, že během libanonské občanské války (1975-1990), jejíž trvání ohraničuje třetí vlnu libanonské migrace, uprchlo kolem 990 000 Libanonců, a to obzvlášť do Austrálie a Kanady, kde jim byla poskytnuta víza z humanitárních důvodů. Tyto země zaznamenaly dosud nejvyšší nárůst imigrantů z Libanonu právě během a krátce po občanské válce, což bylo částečně důsledkem řetězové migrace a rodinných vazeb a kontaktů, které tam Libanonci již měli (Tabar, 2009).

Ve čtvrté vlně, která trvá od začátku 90.let 20.století dodnes, můžeme začít pozorovat početnější odchod vzdělaných a vysoce kvalifikovaných pracovníků, který má na Libanon větší dopad. Libanonci do zahraničí odchází za lepšími pracovními příležitostmi a vyššími platy. Push faktory, které je nutí k emigraci z vlasti, jsou např. narůstající chudoba, státní aparát prorostlý korupcí, politická a bezpečnostní nestabilita a obecně negativní vyhlídky na lepší budoucnost (Tabar, 2009).

Demografie Libanonu je unikátní tím, že diaspora tvoří větší číslo, než současný libanonský počet obyvatel. Současné nejvyšší odhady naznačují, že diaspora je třikrát větší než populace žijící v zemi (Middle East Eye, 2022).

2.5 Migrace Libanonců do ČR v číslech

Následující data jsem získala z veřejné databáze dostupné na oficiálních webových stránkách Českého statistického úřadu.

V České republice k 31.12.2021 pobývalo 412 jedinců libanonské státní příslušnosti, 240 z nich má trvalý pobyt a 6 byl udělen azyl. Tato data mimo jiné indikují, že v ČR oficiálně pobývá více libanonských mužů než žen (298:114).

2.6 Libanonský klub ČR

Nezisková organizace Libanonský klub v České republice funguje od roku 2001. Svou činností chce mj. propojit libanonskou komunitu s českou většinovou populací. Toho se snaží dosáhnout širokou škálou společenských, kulturních či sportovních aktivit a událostí. Mezi ty patří např. každoroční ples, kde se setká četná reprezentace české libanonské komunity, večery s libanonskou hudbou, poezií a literaturou, debaty a přednášky nebo turnaje ve fotbale či backgamonnu, tradiční libanonské hře.

2.7 “Revoluce” v roce 2019

17. října 2019 v Libanonu vypukly největší protesty v jeho moderní historii. Rozsah a význam této vlny demonstrací značila jejich geografická decentralizace - neodehrávaly se pouze v Bejrútu, jako tomu bylo dříve, nýbrž ve městech po celé zemi. Pro tuto občanskou iniciativu se vžil obecný název “thawra” (arabsky revoluce). Prvotním impulsem pro tuto revoltu bylo, když vláda plánovala zvýšit daně na benzín či tabák. Postupně se ale jejím ústředním tématem stala korupce ve vládě a dlouhodobě se zhoršující životní standard v zemi.

Předním sloganem protestů se stal “All of them means all of them!” (ve volném překladu “Všichni znamená všichni!”), což odkazovalo na obecnou nespokojenost lidu se sektariánsky založeným systémem, kdy je politická moc v Libanonu rozdělena na základě tzv. konfesionalismu, tedy rovnoměrně dle náboženství. Požadavkem protestujícího lidu nebylo tedy, aby odstoupil jeden, ale všichni představitele politické moci v Libanonu (Karam and Majed, 2022).

Byť nakonec odstoupil libanonský premiér a protesty poháněné občanskou nespokojeností i nadále pokračovaly, krizi ještě prohloubila pandemie Covidu-19 a následná exploze v přístavu v Bejrútu na začátku srpna 2020, která si vyžádala až 220 lidských obětí.

2.8 Finanční krize a kolaps měny

Po kolapsu finančního a bankovního sektoru v polovině roku 2021 libanonská libra (LBP) ztratila téměř 90% své hodnoty oproti americkému dolaru (USD). Pro běžné Libanonce to znamenalo, že přišli o většinu soukromých úspor, které nashromáždili během posledních třiceti let.

Tyto události měly velký dopad na libanonskou střední třídu, která byla do té doby hlavní spotřebitelskou silou ekonomiky a motorem hospodářského rozvoje. V současné době se tvrdí, že Libanon tuto sociální vrstvu takřka postrádá.

Dopad, který tento finanční kolaps měl na libanonské hospodářství jako takové, je pak

znatelný hlavně na míře spotřeby, rozvoji obchodu a ve ztraceném zájmu zahraničních investorů. World Bank odhaduje, že v současné době 4 z 5 libanonských domácností žije pod hranicí chudoby (Karam and Majed, 2022).

Zpráva Hospodářské a sociální komise pro Západní Asii pak indikuje, že tzv. multidimenzionální chudoba se v roce 2021 týkala až 82% libanonské populace, což znamená, že byli ochuzeni nebo trpěli nedostatkem v jedné nebo více z následujících oblastí - veřejné služby, práce, příjem, zdraví, vzdělání či vlastnictví (ESCWA, 2021).

2.9 Libanonské vysoké školství

V Libanonu je celkem 41 univerzit. Systém libanonského vysokého školství je strukturován na univerzity veřejné (taková je ovšem jen jedna), placené soukromé a neplacené soukromé, přičemž podíl studentů zapsaných na fakultách soukromých vysokých škol byl v roce 2018 signifikantně vyšší než na těch veřejných - celkem 71% studentů se vzdělávalo na soukromých univerzitách. Rozdíl mezi těmito dvěma druhy soukromých univerzit je ten, že školné na placených platí pouze studenti a jejich rodiny, kdežto neplacené jsou financovány prostřednictvím dotací od náboženských institucí, ke kterým jsou přidruženy, což výrazně snižuje výši školného, které poté jejich studenti platí (Husein and Yassine, 2020).

Nejznámější a nejprestižnější je American University of Beirut (AUB), která je zároveň nejlépe hodnocenou univerzitou v zemi. Tato univerzita byla založena v roce 1866 a jednu dobu platila za vyhlášenou vzdělávací instituci, na kterou jezdili studovat lidé z okolních států. Jedinou státní univerzitou je Lebanese University, kde je jazykem výuky arabština.
V celostátním hodnocení je na druhém místě. Hlavním vyučovacím jazykem na většině libanonských soukromých univerzit je angličtina nebo francouzština, arabština je jazykem výuky na státní univerzitě.

Ekonomická krize má dopad i na libanonské vysokoškolské vzdělávání. Kvůli rostoucím nákladům a zhoršující se životní úrovni zemi opouští přední profesoři a členové univerzit a usazují se v jiných zemích. Toto se dotýká jak soukromých univerzit, tak veřejné Lebanese University. Konkrétní odhady z American University of Beirut přibližují, že z této

instituce od roku 2020 odešlo či bylo propuštěno na 1500 jejích zaměstnanců nebo fakultních členů. Bývalý prezident American University of Beirut John Waterbury prohlásil, že "Libanon je králem Blízkého východu, co se týče odlivu mozků" (Times Higher Education, 2023).

Paradoxní je, že libanonský vzdělávací systém je v očích Libanonců považován za zdroj národní pýchy (v průzkumech ho dlouhodobě vnímá pozitivně až 76% libanonské veřejnosti). Tento pohled však nereflektuje stav, ve kterém se reálně nachází. Již od roku 2007 se jeho úroveň postupně zhoršuje a je nižší, než jakých hodnot dosahuje mezinárodní průměr (Husein and Yassine, 2020).

2.10 Situace na trhu práce v Libanonu

Dle International Labour Organization (Mezinárodní organizace práce) míra nezaměstnanosti v Libanonu v roce 2022 dramaticky vzrostla na 29,6% oproti 14,1% v letech 2018-2019. Šlo o téměř třetinu aktivní pracovní síly v Libanonu. Příčinou tohoto nárůstu byla zhoršující se ekonomická krize, rostoucí inflace či dopady pandemie Covid-19. Jde o vůbec nejhorší míru nezaměstnanosti ze zemí blízkovýchodního regionu.

Nejvyšší procento zaměstnaných lidí bylo v roce 2022 v Libanonu zaznamenáno ve velkoobchodu a maloobchodu, následovaném veřejnou správou, obranným a zpracovatelským průmyslem. Z průzkumu zároveň vyplývá, že šedá ekonomika přispívá až ke 30% zaměstnanosti.

Nejnižší úroveň zaměstnanosti je naopak v uměleckém a zábavním odvětví, oblasti rekreace či na trhu s nemovitostmi. (International Labour Organisation, 2022) Průzkum, který ILO uskutečnila společně s libanonskou Centrální statistickou agenturou, také přinesl srovnání některých aspektů práce mezi muži a ženami. Na manažerských pozicích pracuje 73,3% mužů a 26,7% žen. Více žen pak pracuje ve veřejném oproti soukromému sektoru (International Labour Organisation, 2022).

2.10 Teoretická východiska - sociální integrace a push/pull faktory

Teorii sociální integrace rozpracoval německý sociolog Hartmut Esser. Aby se imigrant sociálně integroval, musí dle Essera projít těmito 4 fázemi**:** kultivací (např. tím, že se naučí jazyk a kulturní či behaviorální normy hostitelské země), poziční či strukturální integrací (přistěhovalec např. získá občanství, volební právo), interakcí s příslušníky hostitelské populace (to bývá obtížné v případě, že dochází k etnické segregaci) a identifikací (vznik jakéhosi emočního pouta či vztahu mezi přistěhovalcem a hostitelskou zemí).

Úspěšnost těchto 4 dimenzí sociální integrace stojí na mnoha faktorech, např. na podmínkách a situaci v hostitelské zemi, či predispozicích imigranta (t.j. kultura, ze které pochází, náboženství, jazykové schopnosti) (Esser, 2002).

Na základě výše zmíněných dimenzí sociální integrace, může nastat jeden z následujících scénářů: (1) integrace jak v hostitelské zemi, tak v zemi původu; (2) marginalizace, kdy není migrant integrován ani v rodné, ani v hostitelské zemi; (3) etnická segmentace, kdy je migrant integrován buď v zemi původu, nebo v etnické komunitě hostitelské země; a konečně (4) asimilace jako integrace do hostitelské země (Heckmann, 2006).

Jednou z nejpoužívanějších teorií v rámci zkoumání migrace, kterou v roce 1966 představil americký sociolog Everett Lee, je pak model push a pull faktorů. Jako push faktory chápeme určité determinanty či důvody, které lidi přimějí k emigraci ze země, jde např. o špatnou životní a ekonomickou úroveň, vysokou nezaměstnanost, ale i nestabilní politickou situaci. To však samo o sobě jako jediný důvod nestačí, k migraci do jiné země je mají motivovat tzv. pull faktory. Těmi jsou např. příležitosti na pracovním trhu, náboženská a politická svoboda či dobrá bezpečnostní situace (Eurostat, 2000).

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metodologie

Pro tento kvalitativní výzkum jsem použila metodu polo-strukturovaných rozhovorů, které jsem zrealizovala během března a dubna 2023 v Praze.

Terén, ve kterém jsem se v rámci výzkumu pohybovala, pro mě byl zcela novým a neprobádaným teritoriem. Před realizací této bakalářské práce jsem se s žádnými Libanonci nesetkala. Již dlouho se však o Libanon a jev odlivu mozků zajímám, tím pádem jsem do praktické části vstupovala vybavena teoretickými znalostmi a fakty, což je přirozeně odrazovým můstkem pro hlubší porozumění dané problematiky či správné a citlivé formulování otázek.

Otázky a tematické okruhy rozhovoru jsem koncipovala na základě teoretických východisek, ze kterých tato práce vychází, tedy sociální integrace a push a pull faktory, a také s ohledem na události v Libanonu v posledních letech, které rovněž rozebírám v teoretické části, neboť měly na rozhodnutí mých respondentů emigrovat zásadní vliv a jsou hnacím motorem migrace a odlivu mozků z Libanonu.

Čtyři rozhovory byly vedeny v angličtině a tři v češtině. Abych naplnila etické standardy, které k etnografickému výzkumu náleží, každého respondenta jsem před rozhovorem požádala o souhlas s nahráváním naší konverzace a ubezpečila je, že jejich výpovědi slouží pouze pro účely této bakalářské práce a bude s nimi nakládáno zcela diskrétně. Také jsem je obeznámila s tím, že jejich identita bude ve výsledné práci anonymizována, proto jsou v práci uvedeny pouze iniciály.

.

3.1.1 Sběr dat a respondenti

Před tím, než jsem začala pracovat na této bakalářské práci, jsem nedisponovala žádnými kontakty ani neměla vazby na Libanonce v České republice ani jinde ve světě. Respondenty jsem začala hledat následujícími způsoby - přes email jsem kontaktovala organizaci Libanonský klub ČR a také postupně začala obepisovat členy Facebookové skupiny "*Lebanese in the Czech Republic"*, která toho času čítala 532 členů (ne všichni jsou však po hlubším prozkoumání libanonské národnosti). Kromě této skupiny existuje také "Lebanese in Brno", která však sdružuje méně lidí (31).

Začala jsem postupně procházet jednotlivé profily, ať už na sociální síti Facebook, či Linkedin, a napsala zprávu těm, kteří splňovali profil respondentů, které jsem hledala, tedy vysokoškolsky vzdělané a kvalifikované Libanonce, kteří emigrovali do České republiky. V tomto ohledu musím ocenit existenci sociálních sítí, jelikož bez nich by se mi kontakty nesháněly tak snadno. V této přípravné před-rozhovorové části jsem takřka nemusela vyrazit do terénu, mapování potenciálních respondentů jsem prováděla pouze za obrazovkou svého počítače. Terénní část výzkumu přišla až s rozhovory, které jsem všechny vedla osobně. Hypoteticky vzato bych i tyto rozhovory mohla uskutečnit online přes videohovor, ale věřím v osobní chemii, kterou je snazší přenést skrze konverzaci "z očí do očí", a kterou neblokuje internetový prostor. Rozhovory mají většinou také vyšší kvalitu a hloubku a lze při nich pozorovat např. respondentovu řeč těla.

Také musím zohlednit tzv. snowball efekt, ke kterému během této fáze došlo, neboť dva další kontakty jsem získala z iniciativy jedné z respondentek.

Tohoto výzkumu se zúčastnilo sedm respondentů, přičemž základním kritériem bylo, aby byli vysokoškolsky vzdělaní a z Libanonu se do České republiky odstěhovali v posledních 15 letech.

Ve výběru respondentů se nachází lidé různých z různých oborů, konkrétně: lékařství, finance, radiologie, architektura, IT, lidské zdroje a film. Vysokoškolský titul získali na libanonských a českých univerzitách.

Respondenti pochází z různých socioekonomických poměrů a regionů v Libanonu, např. z Pohoří Lebanon, Byblos i hlavní město Bejrút. Věková skupina je v rozmezí 25-45 let. Délka pobytu v ČR se liší – od 2, přes 7, až po 15 let. Participovalo pět žen a dva muži. Genderové složení respondentů nebylo záměrem, pouze vyplynulo z jejich profilu a z toho, že zapadali do charakteristiky určeného vzorku, aktuálních možností a z ochoty se se mnou potkat.

3.1.2 Ústřední jazyky rozhovorů a respondenti

Prvotním jazykem, kterým jsem respondenty kontaktovala, byla angličtina. Ti, se kterými jsem nakonec vedla rozhovor v Českém jazyce (t.j. tři respondenti), měli dobrou jazykovou i vyjadřovací úroveň a gramatické chyby či jazykové nesrovnalosti způsobené tím, že nejde o jejich rodný jazyk, se v jejich projevu objevovaly jen místy.

Co se týče rozhovorů vedených v angličtině, všichni ji ovládali na dobré úrovni. Specifickým prvkem, který byl součástí vyjadřování většiny respondentů, bylo začlenění arabských frází jako “yalla” (ve volném překladu do češtiny “no tak”), “yaani” (“jako” či “víš”), “habibi” (“kamaráde” či “zlato”) či “chalas” (“dost”).

Toto jsou klasická výplňková slova, která se v konverzační neformální arabštině hojně využívají a jsou mezinárodně známé.

3.2 Analýza dat

3.2.1 Odliv mozků z Libanonu - perspektiva respondentů

Všichni respondenti se víceméně shodnou na tom, že k odlivu lidského kapitálu z jejich rodné země do jisté míry dochází a že jsou jeho součástí. Každý tento problém pak vnímá z trochu jiného úhlu.

Fenoménu odlivu mozků z Libanonu si R.C. všímá již delší dobu a považuje ho za velký problém pro zemi, zejména proto, že její osud pak zůstává v rukou zkorumpované politické

elity a nevzdělaných lidí, kteří jsou snáze manipulovatelní politickou či náboženskou propagandou.

R.Z.: "*Z vlastní zkušenosti můžu rozhodně potvrdit, že se to děje. Vím, že odešlo už 25% lékařů a hodně učitelů. Z těch lékařů odchází taky ti světoznámí specialisté, co vystudovali American University of Beirut. V Libanonu měli ale mizerné platy. Kdo zkrátka mohl, tak odešel za lepším*."

R.M. pak k problematice libanonského zdravotnictví dodává: „*Ubývá doktorů, kteří by mohli dělat náročné zákroky a do zahraničí můžou jezdit na operaci jenom lidi, co na to mají peníze. Není to fér*."

R.Z. také přibližuje politicko-náboženskou rovinu odlivu mozků a jaký dopad má tento jev na politické směřování země, účast ve volbách a jejich výsledky.
„*Je to pro Libanon nešťastné, protože ti, co zůstávají, jsou brain-washed náboženstvím nebo nejsou vzdělaní a ten vliv náboženských fanatiků sílí. Proto nevím, jestli je možné, že se z toho Libanon někdy dostane. Všichni, se kterými jsem v kontaktu, mi říkají, že už to není ta stejná země*."

R.K.: „*Nemůžu říct, že bych byla součástí toho zrychleného odlivu mozků, který nastal po roce 2019, ale jinak určitě jsem. Děje se to už tak padesát let, od občanské války. Pak se sice lidé začali ze zahraničí po tom, co vydělali nějaké peníze, vracet, ale po tom, co začala současná krize, se to zase vrátilo a ještě zhoršilo*."

Někteří to ale vnímají z trochu jiné, ekonomičtější perspektivy.
R.C.: „*Nicméně my jsme ten export. Máme dobrý vzdělávací systém, social skills.. my jsme ten libanonský produkt, který se dostává ven. A pak naopak posílá peníze nazpátek domů.*"
Je obecně známé, že právě emigranti a diaspora po odchodu ze země posílají peníze svým blízkým či přátelům, čímž přispívají do místní ekonomiky a zajišťují přísun cizí měny.

3.2.2 Revoluce, výbuch a devalvace měny - vývoj v letech 2019-2020 jejich očima

Některých respondentů se finanční kolaps v roce 2019 dotkl přímo, jelikož ještě pobývali v Libanonu, jiní to pozorovali už zpovzdálí, to ale neměnilo intenzitu šoku, který ze vzniklé situace měli.

Pro některé z nich to byl bod zlomu a zásadní impuls k tomu se z Libanonu odstěhovat. Ty, co už odešli, to jen utvrdilo v přesvědčení, že učinili správný krok.

R. Z.: „*Situace v Libanonu se jednu dobu zlepšovala, byla tam podle mě i lepší životní úroveň než tady, když jste měli dobře placenou práci. Klima je tam navíc příjemné a lidé jsou velmi přátelští. Měla jsem tam komunitu přátel, ve které jsem se cítila dobře. Občas sice něco někde vybuchlo, ale neplánovali jsme odejít. Podzim 2019 byl ale bod zlomu. Potom, co jsme si po studiu dvacet let všechno budovali a ušetřili, nám to ze dne na den vzali. Řekla jsem si, že takhle to dál nejde a že to svým dětem udělat nemůžu, aby se jednou třeba nedostali do stejné situace. Tak jsem se rozhodla se odstěhovat."*

Do Libanonu se R.Z. znovu chystá letos v létě - vůbec poprvé od doby, kdy se v roce 2020 přestěhovala do Prahy. Dle svých slov se však na tuto cestu vydává především kvůli svým dětem, aby neztratili kontakt se svými kořeny a domovinou. „*Ještě stále jsem Libanonu neodpustila. To, co se stalo v roce 2019, nikdo z nás nečekal. Vždy jsme věděli, že nám náš stát nepomůže, není tam nějaký silný sociální systém. Ale nikdy by nás nenapadlo, že by nás okradl. Že přijde taková zrada."*

Respondentka však vždy měla nějaký záložní plán, rodinné finance neměla uložené pouze v libanonské bance, nýbrž si určitou část převedla i do banky v USA. To ale lze přičíst také jejímu ekonomickému vzdělání a z toho pramenící vysoké finanční gramotnosti, kterou ne každý člověk disponuje.

Vzhledem k tomu, že je R.M. v častém kontaktu s přáteli, kteří v Libanonu zůstali, jelikož patří mezi privilegovanou sociální vrstvu, má autentické informace o tom, jak se situace

v zemi vyvíjí a naráží na jejich pokrytectví: *„Když se jich zeptám, jak se jim vede, tak si vždycky stěžují a říkají, že se mají špatně stejně jako celý Libanon. Ale to je blbost. Skončí náš hovor, otevřu Instagram a vidím, jak jdou na party, mají drahý make-up, značkové oblečení.. pijí drahé drinky v luxusních barech. Jsou to pokrytci, nechtějí s tím nic udělat, protože jim to vyhovuje."*

3.2.3 Participace na občanském dění v Libanonu

Co do motivací a ambicí být občansky aktivní, lze vypozorovat jakousi rezignovanost a skepsi ohledně možnosti něco svou participací na budoucnosti Libanonu změnit.

R.C.: „Chodit na demonstrace je blbost. Zapálit svíčku, mít transparent s hesly. Proč nejdou ty lidi na ambasádu a nestěžují si tam?"

Na dění v domovské zemi se např. R.E. dívá racionálně a s odstupem, jelikož už rezignovala na snahu se angažovat v občanském aktivismu.
„V Libanonu je zvláštní situace, kdy proti lidem nestojí jedna, ale sedm vlád. Dřív jsem se zúčastnila hodně protestů - v roce 2015, 2019, během revoluce. Ale už nechci dál bojovat. Libanon není normální země, kde by politiky zajímalo, co si myslíme. Zajímá je jen jejich vlastní agenda. Okrádají nás už od občanské války. A já ten systém změnit nemůžu. Dřív jsem tomu věřila, ale teď už ne."

„Záleží mi na tom, abych se měla dobře já, aby se měla dobře moje rodina, mí přátelé. To můžu mít ve svých rukou, mám možnost to nějak ovlivnit. Ale budoucnost Libanonu, ta v mých rukou není."

3.2.4 Stěhování do ČR - administrativní proces a začátky

Co se samotné migrace do ČR týče, její náročnost z hlediska administrativy se u respondentů lišila a záleželo na individuální zkušenosti a asistenci, které se jim dostalo od zaměstnavatele či univerzity.

R.Z.: „*Vzhledem k tomu, že jsem se do Prahy relokovala v rámci firmy, kde pracuji, byl tento proces víceméně snadný. Se vším mi pomohli."*

Průběh stěhování do Prahy byl pro R.T. z administrativního hlediska velmi složitý. *„Celý proces s vízem byl těžký a dlouhý, trvalo to osm měsíců. Moje firma musela najmout PwC, aby pomohli s dokumenty a administrativou. Požadovali po mě například výpis z bankovního účtu, nájemní smlouvu a tak dále.*"

R.Z. naopak trvalo, než našla zubaře či pediatra. Prášky na předpis pro syna, který má poruchu autistického spektra, si přivezla s sebou z Libanonu, protože počítala s tím, že bude trvat delší dobu, než sežene praktického doktora v nové zemi. Hodně jí v zabydlování pomohl také její zaměstnavatel, včetně toho, že financuje studium jejího syna na mezinárodní škole.

R.K.: „Je to obecně komplikované pro lidi ze zemí mimo Evropskou unii. Když jsem žádala o vízum do České republiky poprvé, odmítli mě. Bylo to v roce 2015. Říkali mi, že byl ve funkci zrovna ministr, který nebyl moc otevřený migraci. Bizarní bylo, že jsem dostala dopis s vyrozuměním v češtině a musela si ho jít nechat přeložit, nikdo na ambasádě mi nepomohl. Až takhle jsem zjistila, že jsem vízum nedostala."
Důvodů, proč její vízum nejprve odmítli, bylo několik, např. její motivace ke změně vysoké školy či lokalita bydliště: „*Nechápali, proč mám bydlení na kraji Prahy. To bylo absurdní. Taky je zajímalo, proč chci jet studovat jinam, když už jsem studovala v Libanonu."*

Respondenti často musí docházet na úřady, dokládat pracovní smlouvu či potvrzení o studiu apod. Na povinných schůzkách na Cizinecké policii se většinou nesetkávají s přívětivým přístupem a chováním, což je všeobecně rozšířený názor mezi všemi oslovenými.

R.M.: „Moje začátky v Česku byly opravdu těžké a byl to pro mě celkově velký kulturní šok. Ale od té doby věřím, že když jsou těžké začátky, tak jsou pak šťastné konce. Několikrát jsem to chtěl vzdát, můj otec mě ale podporoval, abych to vydržel aspoň rok. A vidíš, jsem tu už třináct let."

Stěhování R.T. doprovázela také jedna mylná informace, které o České republice v Libanonu koluje: *„V Libanonu si spousta lidí myslí, že se do Prahy lidé jezdí modlit, že je to náboženské*

místo, jak je tu hodně kostelů. Já jsem si to taky trochu myslela a pak to pro mě byl šok, že spoustu kostelů ani není otevřených a Česko je vlastně hodně ateistická země." Byť je Libanon nábožensky velmi různorodá země a místní obyvatelé se jejim prostřednictvím často identifikují, tento aspekt byl při stěhování podstatný jen pro jednu respondentku. Vzhledem k tomu, že je praktikující křesťanka (příslušnice křesťanské denominace Maronitů), bylo pro ni důležité si zde najít modlitební místo. V Praze dochází do dvou kostelů, kde se pořádají mše v angličtině - do pražského Jezulátka a Kostela sv. Tomáše.

3.2.5 Přijetí ze strany české populace a xenofobní tendence

Tato podkapitola se zabývá tím, jak akceptováni (či naopak) se respondenti cítí ze strany hostitelské populace. Jejich hlubší interakci s většinovou společností v kontextu sociální integrace dále přibližuje kapitola 3.2.10.

Prahu respondenti vnímají jako otevřené, liberální a kosmopolitní město. Jejich hodnocení ohledně přijetí je závislé na tom, s jakou generací interagují:
„Moje zkušenost s Čechy je taková, že lidé z mé generace ke mně byli vždy milí a otevření, kdežto u lidí z generace mých rodičů jsem se většinou setkávala s nehezkým chováním. Ale nechci to rozhodně generalizovat, v každé zemi, v Česku i v Libanonu, se potkáte s milými i protivnými lidmi."

Společným prvkem objevujícím se ve výpovědích bylo např. neslušné a neochotné chování prodavačů v obchodech, které silně kontrastuje s tím, co je zvykem v Libanonu.

R.M. také během našeho rozhovoru zmiňuje tři xenofobně motivované incidenty, které se mu přihodily se zástupci subkultury skinheadů v České republice.
„Za tu dobu, co jsem tu, jsem měl třikrát nějaký nepříjemný zážitek se skinheady - jednou jsme před nimi museli utéct, jindy to vyřešil "dialog", respektive, že jsem musel zapřít, že jsem z Libanonu nebo prostě z Blízkého východu. Narazil jsem na dva v hospodě a ti se mě ptali, co tu dělám a odkud jsem, a já si musel vymyslet, že jsem z Řecka. Pak se dál vyptávali, proč jsem v Česku, ale když jsem jim řekl, že jsem doktor, tak mě nechali být. Jindy jsem jel ve vlaku plným skinheadů, co jeli na nějaký koncert a pozorovali mě. To jsem měl velký strach, ale nakonec se naštěstí nic nestalo."

R.K. zároveň reflektuje, že má štěstí, že se s negativním přístupem nesetkala, protože zkušenost některých jejích přátel z Libanonu žijících v České republice je odlišná. Přisuzuje to rysům, které na první pohled značí, že je daný jedinec z jiné země či kontinentu, což v některých lidech může vyvolat xenofobní a násilné chování.
"Někoho zmlátili v klubu, protože měl viditelně arabské rysy. Když je člověk nemá nebo třeba nenosí hidžáb, víceméně zapadne do místní společnosti, tak se k němu lidé chovají jinak."

3.2.6 Rozdíly v pracovním oboru v Libanonu a v Česku

Pouze jedna respondentka si práci v České republice našla přes internet, ještě když bydlela v Libanonu, a šlo v jejím případě o nového zaměstnavatele. Ostatní se buď relokovali v rámci mezinárodní firmy, ve které v Libanonu již pracovali, nebo v ČR vystudovali vysokou školu a poté si zde našli zaměstnání.

Zásadní rozdíl mezi lékařstvím v Libanonu a v České republice R.M. vidí v tom, že tam je při studiu medicíny velký důraz na praxi, zatímco v ČR spíše na teorii. Vnímá také velký rozdíl, co se celkového výdělku týče.

„Kdybych to porovnal s Českem, tak je v Libanonu určitě větší finanční motivace. Ne že by byly větší platy, ale když třeba doktor v Libanonu poradí nějakýmu známýmu, tak mu za to zaplatí 50 dolarů. Tady makám, makám, přesčasy, musím dělat i prezentace, psát články, chodit na kongresy, ale mám fixní plat, nic navíc."
Všímá si také velké rivality, která mezi lékaři v českém nemocničním prostředí panuje.
„V menší nemocnici pracují všichni jako rodina. Tady na fakultní je to jiný. Velká ega, ambice, motivace.. hází si klacky pod nohy. Varoval mě už primář v bývalé práci, že jsem šikovný, ale že si mám dát pozor a nemám to tam tolik ukazovat."

Respondentka, jejímž povoláním je architektka, již dva a půl roku působí v menší české architektonické firmě. Obecně považuje architekturu za obor dominovaný muži a tento trend vnímá v obou zemích. Studovala ji nejprve v Bejrútu a později přestoupila na univerzitu do Prahy.

Rozdílem oproti ostatním respondentům je, že i přesto, že nemluví místním jazykem, pracuje ve společnosti, kde je ústředním jazykem čeština. Přiznává, že je někdy v rámci jejího fungování ve firmě frustrující, že nemluví jejím oficiálním interním jazykem. Obzvlášť to pociťuje, když má schůzky s klienty, kteří nemají dobrou úroveň angličtiny a jednání je proto vedeno v češtině, na kterém tudíž nemůže participovat. Nějakou dobu sice docházela na jazykový kurz, ale musela ho z osobních důvodů přerušit.

„Plánuji se ke kurzům češtiny vrátit. Je to nutnost, nemůžu takhle dále pokračovat, jestli chci v této práci zůstat. Jde o malou lokální firmu, kde jsou všichni kromě mě Češi, ale mluvíme spolu samozřejmě anglicky. Taky nemůžu dělat všechny aspekty své práce - samozřejmě zvládám nákresy, návrhy, ale nemůžu psát texty, žádosti o granty apod. Vážím si toho, že si mě i přes tuto překážku nechávají."

Pro vízové účely je pro ni také praktičtější, že je zaměstnaná a má klasickou pracovní smlouvu, nikoli živnostenský list, což je prý v české architektonické branži běžnější.

Respondentka, která se věnuje filmařině a fotografii, pracuje v pražské filmové vzdělávací instituci. V Libanonu působila ve filmové produkci, ale ekonomická krize měla dopad i na tamější filmový průmysl.
„Neodešla jsem z Libanonu jako klasický emigrant. Donutila mě k tomu ekonomická válka, která v mé zemi je. Když při natáčení musíte řešit, že vám nefunguje generátor, který produkuje elektřinu, a musíte do něj tedy shánět benzín, tak máte práci navíc a takhle se nedá dlouho fungovat. Nebo máte domluvenou lokaci na natáčení a štáb se tam nedostane, protože jsou kvůli protestu zablokované silnice. Byl to velký stres."

Zároveň je na volné noze a vedle vlastních projektů jako natáčení nezávislých dokumentů stříhá videa, fotí na zakázku apod. Jako živnostníkovi jí ve shánění pomáhají specializované internetové platformy, kde nabízí své fotografické či filmařské služby.

V současné době dle jejích informací moc libanonské filmové tvorby přímo v Libanonu nevzniká, jde buď o nízkorozpočtové nezávislé filmy, či zahraniční produkce např. z Dubaje

nebo Egypta, které v zemi natáčí, protože je to levnější. V tamějším filmovém průmyslu si lze přivydělat v rámci nějakého krátkodobého projektu, ale rozhodně není možné si najít stálou a dlouhodobou práci.

R.Z. na libanonské univerzitě vystudovala Business Administration a jejím zaměstnavatelem je švýcarská farmaceutická společnost, v rámci které se i relokovala do Prahy. Zatímco v Bejrútu pracovala jako CFO (Chief Finance Officer) pro levantský region, tedy pro Libanon, Irák, Írán, Palestinu a Jordánsko, na české pobočce působí taktéž na seniorní manažerské pozici v oblasti globální obchodní a digitální transformace. Vzhledem k tomu, že pracuje ve stejné firmě, pro ni nebyla pracovní změna příliš veliká.

3.2.7 Studium českého jazyka

Příležitost studovat český jazyk mají respondenti přes své zaměstnavatele, kteří jim nabízí intenzivní jazykový kurz jako jeden z pracovních benefitů, či v rámci univerzity.

Jakožto držitel vysokoškolského stipendia byl R.M. povinný absolvovat roční intenzivní kurz Českého jazyka v Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy.

Česky se R.M. učil také tak, že poslouchal konverzace rodilých mluvčí a poté si dohledával význam slov a frází ve slovníku. Myslí si, že kdyby byl již od začátku v kontaktu s českými studenty, nikoli pouze s těmi mezinárodními, kteří se s ním zúčastnili zmíněného kurzu, učení jazyka a celkovou integraci by to ještě více urychlilo. Našel si pak ale české kamarády a nebál se mluvit, byť s chybami, a postupně se jeho čeština dostala na takovou úroveň, že byl schopný v tomto jazyce vystudovat vysokou školu. Ačkoliv to bylo v prvním ročníku složité, od druhého se v ovládání jazyka cítil již komfortněji.

R.M.: „Naše učitelka na nás mluvila jenom česky, protože anglicky neuměla, jen německy. Takže nám to do angličtiny občas přeložila spolužačka z Německa, jinak jsme pořád poslouchali češtinu. Ale tohle byl nejlepší způsob, jak se ten jazyk naučit. V té době jsme ještě tolik nepoužívali chytré telefony, takže jsme měli pořád otevřené klasické slovníky.“

R.T.: „Moji čeští kamarádi nebo přítel mě učí nějaká slovíčka, ale na jazykový kurz jsem ještě chodit nezačala, i když mám takovou možnost v práci. Teď si ale chci dokončit kurz v datové analytice. Místní jazyk znát potřebuju. Dost to člověku usnadní život.“

3.2.8 Účast na aktivitách Libanonského klubu v ČR a napojení na místní libanonskou komunitu

Respondenti přiznávají, že je pro ně v hostitelské zemi důležité mít kontakt s rodnou zemí skrze ostatní Libanonce pobývající v ČR. Někteří takovou potřebu ze začátku neměli vůbec, naopak se chtěli co nejvíce distancovat od lidí se stejnými kořeny. Postupem času se ale jejich přístup změnil a začali vyhledávat ostatní přistěhovalce libanonské národnosti.

V tom vidí pozitivní příspěvek Libanonského klubu, ve kterém se většina z nich angažuje - někdo jako člen ve výkonné či administrativní funkci, jiný na příležitostné bázi v rámci aktivit a událostí, které organizace pořádá.

Kontakt s libanonskou komunitou je pro někoho důležitý také z hlediska sdíleného mateřského jazyka, R.M. tvrdí: *„Arabština mi samozřejmě občas chybí. Chci si s někým popovídat arabsky, ulevit si. Ale to je jasné, protože je to můj jazyk, můžu v něm lépe vyjádřit, co cítím.”* S R.M. jsem se potkala v pražském shisha baru, který je pro ni jakýmsi “safe space”, kde se cítí dobře, a mám za to, že to přispělo k otevřenosti jejího vyprávění.

Spolubydlící R.E. je rovněž z Libanonu. Dle jejího názoru je z kulturního hlediska jednodušší, když bydlí s někým, s kým sdílí stejné kulturní vzorce a zvyklosti - z hlediska komunikace, jazyka a také gastronomie.

3.2.9 Motivace pro odchod z Libanonu

Push faktory

Respondenty, kteří byli součástí mého terénního výzkumu, je z hlediska push faktorů možné zařadit do následujících dvou, mnou definovaných, kategorií - 1. na základě vnitřní motivace a 2. na základě externích událostí.
Žádný z respondentů z první kategorie neodešel z Libanonu primárně z politických nebo ekonomických důvodů. V Libanonu měli i přes zhoršující se ekonomickou situaci možnost práce nebo studia, rozhodli se však, že už tam nechtějí dále zůstávat. Emigrovali z důvodu subjektivně nevyhovující situace na libanonském trhu práce a na základě osobních profesních či studijních ambicí.

R.M.: „Jsem vděčná za pracovní příležitosti, které v Česku mám. V Libanonu takové možnosti nejsou, rozhodně ne teď."

R.T.: „Chtěla jsem pracovat v zahraničí a hlavně v mezinárodním prostředí a to ani v Bejrútu moc nejde. Ačkoliv tam nějaké mezinárodní firmy pobočku mají, moc jich není."

Impulsem k odchodu z Libanonu pro druhou kategorii respondentů byla právě ekonomická krize, devalvace měny či výbuch skladu v Bejrútu. Z profesního hlediska pak to, že nemohli svoji práci na základě vnějších vlivů již plnohodnotně vykonávat, např. kvůli častým výpadkům elektřiny nebo politickým překážkám.

R.Z.: „Rozhodla jsem se, že tohle nemůžu svým dětem udělat. Nemůžu je připravit o budoucnost jako libanonská vláda vzala tu moji mně."

R.T.: „Exploze v Bejrútu pro mě byla bodem zlomu. Věděla jsem, že musím udělat změnu, že už to takhle dál nejde."

Svůj podíl při rozhodování sehrál i psychologický faktor - někteří respondenti uvedli, že fakt, že ze země odcházelo velké množství jejich přátel, je ve volbě rovněž ovlivnil.

Společné faktory, které obě kategorie respondentů odrazují od toho se do Libanonu vrátit, jsou korupce v politice, situace na trhu práce (málo pracovních příležitostí) či obecná nálada v libanonské společnosti a rostoucí chudoba. Naopak je k zemi původu přirozeně váže psychologické pouto a jistá míra nostalgie.

Pull faktory

Česká republika pak v případě pull faktorů a volby cílové země nehrála primární roli, rozhodnutí bylo ovlivněno víceméně náhodou, či příležitostmi, které se naskytly - ať už studijní (možnost přestupu v rámci oboru či získání stipendia), či pracovní (relokace v rámci mezinárodní firmy na její českou pobočku či poptávka po rodilém mluvčí arabštiny). Lokalita tedy hrála až sekundární roli.

Na obecné rovině tedy tyto pull faktory lze charakterizovat jako lepší životní úroveň, sociální zabezpečení, nabídka práce či studijní příležitosti.

„*Pro moji generaci Česká republika nikdy nebyla cílovou destinací, ani jsem o Praze od nikoho v mém okolí moc často neslýchala, ale když jsem sem přijela, zjistila jsem, že sem dříve dostávali libanonští studenti speciální stipendia, zejména během občanské války. Jinak mladí lidé z Libanonu migrovali a migrují spíš do Německa, Francie nebo třeba do Dubaje*."

Potkala jsem se s Libanonci, kteří z domovské země odešli po výbuchu v roce 2020 a během zhoršující se ekonomické krize, i s těmi, kteří odešli v době, kdy situace ještě nebyla tolik kritická, byť se postupně zhoršovala.

3.2.10 Sociální integrace v ČR - zhodnocení

Tuto společnou analýzu jsem tematicky rozdělila do 4 dimenzí sociální integrace dle Essera (více v podkapitole 2.1). Na některé z dimenzí jsem nemohla aplikovat výpovědi každého respondenta.

Kulturace

Klíčovým elementem pro začlenění do hostitelské společnosti je osvojení behaviorálních norem a jazyka země, do které se imigrant snaží integrovat. Jazyk byl zásadní téma pro všechny respondenty, proto se budu soustředit na tento aspekt kulturace. Samotnému studiu jazyka se věnuje podkapitola 3.2.7.

Ze sedmi respondentů tři mluví plynnou češtinou a do takové míry, že v ní byli schopni bezproblémově vést celý rozhovor. Vypozorovala jsem, že oslovení Libanonci, kteří žijí v ČR již delší dobu, se místní jazyk naučili obstojně a ovládají ho na velmi dobré úrovni.
Čtyři respondenti nemusí češtinu využívat jako oficiální pracovní jazyk, jednoho částečně omezuje ve výkonu práce její neznalost a dva by se bez ní v práci neobešli. Jako demonstrativní ukázka toho, jak je jazyk pro přijetí místní společností podstatný, může být příklad, kdy pacient odmítl vyšetření od doktora Libanonce na základě jeho původu. Bylo mu také řečeno, že se má naučit česky lépe, pokud tu chce dále žít.

Respondenti, kteří se jazyk naučili, se rozhodně dle svých slov cítili více integrovaní a akceptovaní českou společností, ke které díky sdílenému jazyku mají bližší vztah. Přirozeně více rozumí českému humoru, byť přiznávají, že je to velmi specifická kategorie, která vedle jazyka vyžaduje také znalost kulturních reálií.

Tři respondentky otevřeně přiznávají, že je pro ně neznalost češtiny překážkou v integraci do společnosti, nicméně nemají motivaci se ji učit, jelikož se zde neplánují v dlouhodobém horizontu usadit.

Ti, co češtinu ještě neovládají, ji považují za nezbytný prostředek k lepšímu životu v zemi a k úspěšné integraci do hostitelské populace. R.T.: *„Chci s učením češtiny určitě začít. Je to pro šťastný a plnohodnotný život tady nutnost."* a R.K. pak potvrzuje: *„Rozhodně se plánuji k učení češtiny vrátit. Nemůžu bez ní na 100% dělat svoji práci."*

Interakce s většinovou populací

Navazování vztahů s místními sehrává zásadní roli při sociální integraci přistěhovalce. Několik respondentů uvedlo, že měli vážný vztah s mužem či ženou české národnosti, a měli možnost poznat jejich rodinu, což jim pomohlo pochopit některé místní zvyky a tradice, jelikož měli možnost se zúčastnit např. některých tradičních moravských slavností či prožít české Velikonoce.

Druhá skupina respondentů za dobu svého pobytu nenavázala žádné hlubší vztahy s Čechy. Zdůvodňují to chladným přístupem, se kterým se během jejich individuální zkušenosti setkali, nebo tím, že mají kolegy z většiny cizince. Další se pak pohybují v pražské komunitě expatů a s Čechy je pojí jen pracovní a kolegiální vazby.

R. M.: *„Mezi Čechy nemám vůbec žádné přátele a uvědomuju si, že je to tu pro mě kvůli tomu těžší. Navíc nemluvím česky a všechno tohle ještě víc umocňuje pocit, že sem nepatřím. Nenašla jsem ale zatím nikoho, s kým bych si rozuměla."*

R.E. zhodnotila svoji interakci s místní populací připodobněním k libanonskému citátu: *„Prahu vnímám jako prázdný domov. Mám ráda její architekturu, ulice, řeku, scenérie, mám ráda kavárny.. ale mám tu málo přátel, není tu moje rodina. Nemám to s kým sdílet, s kým jít na pivo. V Libanonu máme takový citát, v překladu, že do nebe bez lidí nemůžeme vstoupit. V arabštině to dává samozřejmě větší smysl, ale chci tím říct, že to pro mě Praha představuje.. ráj bez lidí."*

Mezi výpověďmi se objevovaly narážky na českou uzavřenost a rezervovaný přístup,

který komplikuje navazování vztahů. Nicméně se prý vždy podařilo prolomit počáteční bariéru a přátelství, která navázali, jsou o to pevnější.

R.T.: „Češi spíše zůstávají ve své bublině, je těžší se s nimi spřátelit, dostat se k nim. Ale za tu dobu, co tu jsem, jsem si nějaké české kamarády našla. Teď je to půl na půl, mám přátele cizince i Čechy."

Strukturální a poziční integrace

Dva ze sedmi respondentů v České republice pobývají už více než 10 let, získali české občanství a právo volit. V tomto ohledu však představují opačné protipóly, jelikož jeden se voleb aktivně účastní, kdežto v druhém se promítá velká nedůvěra v politiky a v sílu občanské participace obecně.

R.M.: „*K volbám nechodím - ani k těm v Libanonu, ani v Česku. Politika mě obecně moc nezajímá. Když teď byly prezidentské volby v Česku, tak jsem toho moc nevěděl - neznal jsem historii ani jednoho z kandidátů*."

České občanství a s tím spojená privilegia jako evropský pas pro ně hrají významnou roli a velmi si jich váží. Na druhou stranu je jim občas dáváno najevo, že jim tato výsada nenáleží, jak říká R.C.: „*Když někomu ukážu české doklady, tak se na mě někdy tváří divně, jako by mi nevěřili*."

Když se R.M. stal ze studenta praktikujícím doktorem, došlo u něj ke změně psychologického vnímání jeho pobytu v ČR. Po několika letech už zde nebyl jako student, ale jako zaměstnanec - jako někdo, kdo v zemi, kam se přestěhoval, pracuje, a více přispívá do její ekonomiky, zdravotnictví a společnosti celkově. To v něm upevnilo pocit, že v hostitelské zemi skutečně našel své místo a může si zde budovat kariéru.

Ostatní respondenti nejsou v ČR zatím dostatečně dlouho na to, aby se ucházeli o české občanství. Bez ohledu na výše zmíněné zastávají respondenti společensky všeobecně vážené pracovní pozice, jako např. doktor, architekt či ředitel podniku.

Identifikace

Respondenti, kteří jsou zároveň českými občany, se jako Češi dle svých slov cítí jen napůl. Jakési vlastenectví či národní hrdost, která součástí identifikace někdy bývá, přímo necítí, jelikož se narodili v Libanonu.

R.C.: *„Cítím se jako Libo-Čech. Česko je pro mě druhý domov, zvyknul jsem si tady, mám to tady moc rád a jsem tu spokojený. Ale umřít bych chtěl určitě doma v Libanonu."* Zároveň cítí velkou míru vděčnosti a potřebu přispívat české společnosti.
M.: *„Přemýšlel jsem, že se po studiu vrátím do Libanonu nebo že se přestěhuju třeba do Francie a budu pracovat tam. Ale Česká republika mi toho tolik dala a já bych jí to chtěl vrátit zpátky."*

R.T. však i přes neznalost jazyka cítí velký emoční vztah vůči České republice. Zajímá se o veřejné dění, líbí se jí české tradice a humor a ráda by zde zůstala dlouhodobě.

Míra celkové sociální integrace respondentů se lišila v závislosti na tom, jestli se naučili místní jazyk, navázali přátelské či partnerské vztahy s Čechy či zda pracovali v české, nebo mezinárodní firmě.

4 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažila přiblížit tematiku odlivu mozků z Libanonu a představit skupinu Libanonců, která reprezentuje tento fenomén v České republice. Provedené polo-strukturované rozhovory mi pomohly danou tematiku lépe uchopit a poznat skutečné příběhy, které se za ní skrývají.

I přesto, že má ekonomická krize a nedostatek pracovních příležitostí na rozhodnutí odejít ze země významný vliv, ne vždy je primárním důvodem toho, proč Libanonci tento krok učiní. Vedou je k tomu i osobní ambice pracovat či studovat v zahraničí, což se v lecčems nijak neliší např. od obyvatel zemí Evropské unie.

Hlavní rozdíl vnímám však v tom, že většina Libanonců po pobytu v zahraničí nemá kvůli politické a ekonomické situaci touhu se do domovské země vracet a participovat na jejím rozvoji. Česká republika pak není preferovanou a vyhledávanou cílovou zemí Libanonců (těmi jsou spíše Spojené Arabské Emiráty, USA, Kanada a z Evropy pak např. Francie či Německo).

Sociální integraci Libanonců v ČR do velké míry ovlivňuje osvojení jazyka a jejich vazby na příslušníky české populace. S přihlédnutím k této skutečnosti se domnívám, že v jiné evropské zemi, např. ve Francii, je pro ně snazší se integrovat či mají více pracovních příležitostí, jelikož jsou již vybaveni znalostí místního jazyka z Libanonu a nemusí ho pro zvýšení svých šancí v hostitelské zemi studovat.

Jazyk je důležitým faktorem i v rámci socializace a navazování hlubších vztahů s místní populací. V tomto ohledu jsou byli tedy úspěšnější ti respondenti, kteří tuto dovednost nabyli.

Jsem si plně vědoma limitů, na které tato práce naráží, a do budoucna bych se tudíž danou problematikou chtěla zabývat více do hloubky, jelikož mi během jejího zpracování přirozeně přibývaly nové otázky a podněty. Například by bylo příhodné hlouběji bádat po tom, jaké věkové či sociální skupiny z Libanonu do Evropy, potažmo České republiky, nejvíce migrují, jaké jsou jejich hlavní motivace a výsledný příspěvek hostitelské společnosti. Zajímalo by mě také, do jaké míry a kam nejvíce migrují mladé svobodné Libanonky, jelikož právě tato skupina byla u respondentů nejvíce reprezentovaná.

5 LITERATURA

ARSAN, Andrew. Lebanon: A Country In Fragments. Oxford University Press, 2018. ISBN: 9781849047005

ESSER, Hartmut. Soziologie. Spezielle Grundlagen. Band 2: Die Konstruktion der Gesselschaft. Campus Verlag, 2002. str. 270-279
ISBN: 978-3593371450

GIBSON, John. MCKENZIE, David. Eight Questions about Brain Drain. *Journal of Economic Perspectives*, 25(3), American Economic Association, 2011. str.107–128

GUELLEC, Dominique. CERVANTES, Mario. International mobility of highly skilled workers: From statistical analysis to policy formulation. Paris: OECD, 2002.

HECKMANN, Friedrich, Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Bamberg: European Forum for Migration Studies, 2005.

HUSEIN Abdul-Hamid. YASSINE, M. Political economy of education in Lebanon: research for results program. Washington, Dc: World Bank Group, 2020. str. 2-25
ISBN: 978-1464815461

KARAM, Jeffrey G. MAJED, Rima. The Lebanon Uprising of 2019: Voices from the Revolution. London: I.B. Tauris, 2022. str. 48-49.
ISBN: 978-0755644421

PÉCOUD, Antoine. FREITAS, Any. Skilled Migration and the Brain Drain. *Diversities*, 14(1), 2012.

TABAR, Paul, Immigration and Human Development: Evidence from Lebanon, MPRA Paper 19219, University Library of Munich, Germany. 2009.

Internetové zdroje:

Arab Barometer VI Lebanon Country Report. (2021).
Dostupné z: https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/Public-Opinion-Lebanon-Country-Report-2021-En-1.pdf.

www.collinsdictionary.com. (n.d.). *Brain drain definition and meaning | Collins English Dictionary*. [online]
Dostupné z: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/brain-drain

Český statistický úřad, (2021) [online]. ČSÚ ČR. Tabulka: Cizinci podle kategorie pobytu a státního občanství k 31.12.
Dostupné z: https://vdb.czso.cz/

Eurostat, (2000). Push and pull factors of international migration. *Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities*, s. 4. [cit. 2023-3-15] Dostupné z: https://www.nidi.nl/shared/content/output/2000/eurostat-2000-theme1-pushpull.pdf

International Labour Organisation (2022). *Lebanon Follow-up Labour Force Survey – January 2022*, 2022 [online. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_844837.pdf.

Middle East Eye. *Lebanon elections: Diaspora registers to vote in record numbers*. [online] Dostupné z: https://www.middleeasteye.net/news/lebanon-elections-diaspora-voter-registration-record

Moussa, L.S. (2022). *Emigration from Lebanon jumps by 446 percent in one year*. [online] Beirut Today
Dostupné z: https://beirut-today.com/2022/02/10/emigration-from-lebanon-jumps-by-446-percent-in-one-year/.

www.oed.com. (n.d.)*: Oxford English Dictionary*

Times Higher Education. *Higher education ‘in free fall’ in crisis-hit Lebanon*. 2023. [online] Dostupné z: https://www.timeshighereducation.com/news/higher-education-free-fall-crisis-hit-lebanon.

6 RESUMÉ

The aim of this bachelor thesis is to introduce and analyse the situation of a selected group of Lebanese immigrants in the Czech Republic. Specifically, it focuses on the social integration of educated and highly skilled Lebanese who have left amidst the deteriorating economic and political situation in the country over the last 15 years.

The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The former aims to briefly explain the events that have taken place in Lebanon in recent years. As respondents often mention them in the interviews, it is important to put the information in an economic and political context. It also defines the theoretical concepts that I draw on in the data analysis.

In the practical part, I present the outcomes of the qualitative research I conducted as part of this thesis. Its first part compares each respondent's perspective on a given area of life in the Czech Republic, including employment or language learning, and presents their perspective on events in Lebanon.

The second part then analyses their experiences through the dimensions of social integration and presents a summary of the push and pull factors that led respondents to immigrate to the Czech Republic.